

KOSZORÚZÁS EÖTVÖS LORÁND SÍRJÁNÁL SZARKA Lászlónak, az MGE elnökének emlékbeszéde



Eötvös Loránd sírja a Kerepesi úti temetőben



Az MGE alelnökei, NAGY Zoltán és Kiss Bertalan elhelyezik az Egyesület koszorúját Eötvös sírján

Tisztelt Megemlékező Gyülekezet!

Ma, 1994. április 8-án, halálának 75. évfordulóján — fizikusoktól természetjárókig — sokan elzarándokolnak báró EÖTVÖS Loránd sírjához. A Magyar Geofizikusok Egyesülete által szervezett koszorúzás résztvevői EÖTVÖS Lorándban elsősorban az alkalmazott geofizika megteremtőjét tisztelik.

Az alábbi idézet báró EÖTVÖS Lorándnak a Magyar Tudományos Akadémia közgyűlésén tartott elnöki beszédéből való. Az idézett rész az Eötvös-inga bemutatásáról a következőképpen szól:

„A középkor elixírjeinek és csodaszereinek lomtárából előkerestem a varázsvesszőt, s azt nem imádsággal, nem is ördögösséggel, hanem a vesszőhöz, melyről a varázs az idők folyamán amúgy is lekopott, jobban illő mechanikai érvélésekkel arra bírtam, hogy feleletet adjon. Az igaz, hogy nem arra kértem, hogy rejtett kincseket mutasson; arra sem, hogy el-

lenségeimet, ha vannak, megjelölje; csak azt kértem tőle, engedjen bepillantást annak az erőnek rejtélyeibe, mely e Földön mindent mozgat, mindennek kijelölő helyét. Nem azért, hogy csodálkozást keltsek, inkább a könnyebb megértés kedvéért mutatom be itt a használt módszert és eszközt ilyen, majdnem reklámszerű szavakkal; csak azt a tudást megelőző fizikai érzést szeretném ekként fölkelteni, mely a varázslat eszközeinek kigondolásában oly sokszor megnyilatkozott. Erre kell támaszkodnom magyarázatomban itt, ahol szigorú mechanikai tárgyalásokba nem bocsátkozhatom.

Régi időkben csak előérzet volt; ma tudjuk, hogy egyik test vonzza a másikat, s így a vessző, még ha nincs is különös varázsa, más testek hatása alatt azok irányába törekszik helyezkedni. Csakhogy ezt a hatást nemcsak az arany, hanem az ólom, sőt a polyva is, és nemcsak a rossz ember, hanem a legerényesebb is gyakorolja, s annak nagysága nem a test piaci

értékétől, hanem egyedül mérlegen megmérhető tömegétől függ. Ilyen egyszerű, egyenes vessző az az eszköz is, melyet én használtam, végein különösen megterhelve és fémtokba zárva, hogy ne zavarja se a levegő háborgása, se a hideg és meleg váltakozása. E vesszőre minden tömeg a közelben és a távolban kifejti hatását; de a drót, melyre fel van függesztve, e hatásoknak ellenáll, és ellenállva megcsavarodik, e csavarodásával a reá ható erőknek biztos mértékét adván. A Coulomb-féle mérleg különös alakban, ennyire az egész. Egyszerű, mint a Hamlet fuvolója, csak játszani kell tudni rajta, s úgy, mint abból a zenész gyönyörködtető változatokat tud kicsalni, úgy ebből a fizikus a maga nem kisebb gyönyörűségére, kiolvashatja a maga nehézségének legfinomabb változásait. Eljárásommal bármely helyen, ahol eszközömet felállíthatom, meg tudom határozni azt, hogy merre, és centiméterenként mennyivel változik a nehézség; azt is, hogy mennyivel hajlik el iránya, mikor magasabbra emelkedünk; és megállapíthatom, milyen az alakja a földfelület bár csak tenyérnyi nagyságú részének, merre görbül erősebben az a kicsiny felület, amely egy pohárban elfér, amelynek eltérését a sík alaktól azelőtt legfeljebb gyanítani lehetett. A nehézségnek és a Föld alakjának ilyen finom és részletes vizsgálata egyszersmind mély betekintést enged azon tömegek elhelyezésébe, melyek ez erőre és ez alakra hatnak. De ne ámítsuk magunkat: az egyes tömegek hatását az összes hatástól különválasztani nem könnyű feladat; azt csak a tömegek különböző sűrűsége alapján, s csakis nagyjában tehetjük. Azért kincsek keresésére nem való ez az eljárás, de igenis biztonnával következtethetünk segélyével kisebb sűrűségű anyagok között nagyobb sűrűségűek jelenlétére, például az alluvium laza rétegei alatt lejtőket és hegláncokat alkotó közettömegekre. Elégedjünk meg egyelőre ezzel, mert már így is módunkban van biztosabb alapokra fektethetni a földkéreg architektúrájának tanát, némi bepillantást nyerve olyan mélységekbe, melyekhez szemünk egyáltalán nem hatolhat, és fűróink el nem érnek. Több mint tíz évi munka és javítgatás után ma már egy bizonyos fokig

megállapodottnak mondhatom módszeremet. Kiállta az a tűzpróbát a Gellérthegy tővéen és a (Vas megyei) Sághegy tetején, ahol adataimnak helyes voltát a felszínén fekvő tömegeknek kiszámítható hatásaival ellenőrizhettem, laboratóriumomban és (pest)sz. lőrinci kertemben pedig segélyével már a mélységben elterülő tömegeket tudtam fölismerni. Valóban érdekessé azonban az ilyen kutatás csak úgy válik, ha nagyobb területre terjesztjük ki. A múlt télen a befagyott Balatonon volt erre először alkalmam. Ott több mint harminc különböző állomáson végzett mérések-ből meg tudtam állapítani, merre görbül erősebben, merre kevésbé a nyugvó vizek szintje, merre és mennyivel nagyobbodik a nehézség, s mindezek alapján a jég és a fenék homokja alatt egy Kenesétől majdnem Tihanyig elhúzó tömegfölszámítását, mondjuk egy hegygerincet fedeztem föl.

Azzal a kíváncsisággal, mellyel az utazó, ismeretlen vidékekre jutván, annak hegyeit és völgyeit kutatja, jártam én is a Balatonon. Az én ismeretlen vidékem ott feküdt mélyen a jég síma tükre alatt; nem láttam, s nem is fogom látni soha, csak eszközöm érezte meg, és mégis mily nehezen váltam meg tőle, mikor a jég olvadása gyorsan partraszállásra kényszerített. Amikor onnét eljöttem, s különösen amikor megfigyeléseim adatait rendezve az ilyenmű kutatások helyességéről meggyőződtem, akkor új és nagyobb vállalkozás terve érlelődött meg agyamban.

Itt lábaink alatt terjed el, hegyek koszorújával övezve, az Alföld rónasága. A nehézség azt lesimítván, kedve szerint formálta felületét. Vajon milyen alakot adott neki? Micsoda hegyeket teremtett és mélységeket töltött ki lazább anyaggal, amíg létrejött ez az aranykalászokat termő, a magyar nemzetet éltető róna?

Amíg rajta járok, amíg kenyerét eszem, erre szeretnék még megfelelni, erre kérek támogatást."

(Akadémiai Értesítő, 1901, 261–269 l.)

Eddig az előadás. A mély hazaszeretetet tükröző befejező gondolatok — néhány száz méterre annak az államférfinak a sírjától, aki épp ma lenne 62 esztendő, és akire az Eötvös-család életműve rend-

kívüli hatást gyakorolt — ma valóban egy különleges, mindenféle idő- és mélységdimenzió átvivő kapcsolatot teremtenek a mával. Az aranykalászokat termő, a magyar nemzetet éltető róna mélyének kutatása immár a mi feladatunk. Amíg rajta járunk, amíg kenyerét esszük, erre szeretnénk megfelelni, és — EÖTVÖS Loránd szavaival — erre kérünk támogatást.

Tisztelettel kérem Egyesületünk alelnökeit, a jelenlévő intézmények (Eötvös Loránd Geofizikai Intézet, Magyar Geológiai Szolgálat, az MTA Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézete) képviselőit, helyezték el a síron a megemlékezés koszorúit.



A koszorúzás résztvevőinek egy csoportja